

Nikola Stamenković

DA LI JE SAJDER JOŠ UVEK PERDURANTISTA?

APSTRAKT: U knjizi Pisanje knjige sveta (2011) Teodor Sajder tvrdi da na fundamentalnom nivou stvarnosti ne postoje objekti sastavljeni od delova, što njegovo gledište čini verzijom mereološkog nihilizma. Međutim, u prethodnoj knjizi pod naslovom Četvorodimenzionalizam (2001) Sajder zastupa mereološki univerzalizam, tezu da svaka klasa objekata ima mereološku fuziju, odnosno da postoji dodatni objekat koji sadrži date objekta kao svoje delove, koji igra suštinsku ulogu u njegovoj argumentu na osnovu nejasnosti u prilog perdurantizma, odnosno postojanja temporalnih delova materijalnih objekata. U ovom radu pokušaću da odgovorim na pitanje da li Sajder može i dalje biti perdurantista uprkos njegovom najnovijem prihvatanju mereološkog nihilizma.

KLJUČNE REČI: temporalni delovi, četvorodimenzionalizam, argument na osnovu nejasnosti, mereološki nihilizam, nihilistički perdurantizam

Pitanje na koje ćemo pokušati da odgovorimo u ovom radu podstaknuto je promenom u mereološkoj teoriji Teodora Sajdera (Theodore Sider), i ono se tiče posledica koje ova promena ima po Sajderovu teoriju temporalnih delova.¹ Naime, u svojoj knjizi *Pisanje knjige sveta (Writing the Book of the World, 2011)* Sajder zastupa gledište koje je verzija mereološkog nihilizma, tvrdeći da na fundamentalnom nivou stvarnosti ne postoje objekti sastavljeni od delova, dok je u prethodnoj knjizi *Četvorodimenzionalizam (Four-Dimensionalism, 2001)* tvrdio da svaka klasa objekata ima mereološku fuziju, odnosno da postoji dodatni objekat koji sadrži date objekte kao svoje delove, što ga je činilo zastupnikom mereološkog univerzalizma. Mereološki univerzalizam je tada bio jedna od glavnih komponenti Sajderove metafizičke teorije i igrao je ključnu ulogu u njegovom centralnom argumentu u prilog postojanja temporalnih delova materijalnih objekata, odnosno perdurantizma (*perdurantism*) – tzv.

1 Ovaj rad rezultat je istraživanja realizovanog u okviru projekta *Logičko-epistemološki osnovi nauke i metafizike* (179067) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

argumentu na osnovu nejasnosti (*argument from vagueness*) – tako da najnovija promena gledišta nameće pitanje na koje Sajder do sada nije odgovorio, a koje se tiče ne samo toga da li on i dalje može koristiti argument na osnovu nejasnosti kako bi njime branio perdurantizam nego da li je još uvek perdurantista, imajući u vidu ontološke posledice prihvatanja mereološkog nihilizma. U prvom delu radu prikazaćemo Sajderov raniji perdurantizam i objasniti argument na osnovu nejasnosti, dok će drugi biti posvećen Sajderovom novijem gledištu, da bismo na kraju došli do odgovora na pitanje iz naslova ovog rada. Samo pitanje nema jedino egzegetski ili istorijsko-filozofski značaj, već je relevantno za aktuelnu raspravu o postojanju temporalnih delova, s obzirom na to da je Sajderova verzija perdurantizma najuticajnija, najreprezentativnija i najsistematičnije izložena. Ukoliko bi se ispostavilo da je Sajder napustio perdurantizam, to bi se moglo protumačiti kao ozbiljan udarac tom gledištu.

1. Četvorodimenzionalizam

U istoimenoj knjizi iz 2001. Sajder brani metafizičku teoriju koju naziva četvorodimenzionalizam (*four-dimensionalism*) i kojom se tvrdi da svaki spaciotemporalni objekat nužno ima temporalni deo u svakom trenutku u kome postoji (2001, str. 59). Ova teorija pored očigledne ontološke implikacije da osim prostornih postoje i temporalni delovi objekata, poseduje i eksplanatorni aspekt, jer posedovanje temporalnih delova² treba da objasni način na koji objekti svakodnevnog iskustva perzistiraju, odnosno traju kroz vreme, kao i da razreši sa perzistencijom povezane filozofske probleme, kao što su problem promene intrinzičnih svojstava i problem kolokacije. Pošto četvorodimenzionalizam podrazumeva perdurantizam, rešenje ovih problema je perdurantističko: objekti traju kroz vreme tako što poseduju temporalni deo u svakom trenutku, ili tokom svakog intervala, tokom kojeg postoje; promena svojstava objekta nije ništa drugo do heterogenost njegovih temporalnih delova, a moguće je da dva objekata istovremeno zauzimaju isti prostor zbog toga što tada imaju zajednički temporalni deo. Međutim, četvorodimenzionalizam nije samo perdurantizam, već uključuje i mereološki univerzalizam, što Sajderu omogućava da u objekte sjedinjuje ili „fuzioniše“ različite temporalne delove, koji su svi jednako realni kao oni sadašnji, budući da spoju perdurantizma i univerzalizma Sajder dodaje i eternalizam iz filozofije vremena.³ Može se reći da Sajderova odbrana četvorodimenzionalizma najvećim de-

2 Zapravo, „temporalni deo“ je samo skraćena za „spaciotemporalan deo“, pošto ne postoje „čisto“ temporalni delovi, pa o njima možemo misliti kao o nekom objektu tokom nekog određenog vremena.

3 Prema eternalizmu, sva vremena su, zajedno sa onim što u njima postoji, jednako realna. Za potrebe ovog rada ova treća komponenta Sajderovog gledišta neće biti od značaja.

lom počiva na argumentu na osnovu nejasnosti, kao jedinom direktnom argumentu u prilog tom gledištu, kao i na pokušaju da pokaže kako četvorodimenzionalizam pruža najbolje razrešenje paradoksa kolokacije ili koincidencije.

Sajder (2001, str. 120-139) je argument na osnovu nejasnosti zapravo preuzeo od Dejvida Luisa (David Kellogg Lewis), koji ga je izvorno koristio samo kao argument u prilog mereološkog univerzalizma (1986a, str. 211-213). Međutim, Sajder je Luisov argument modifikovao, eksplicirao njegove korake i, što je najvažnije, analognu formu i ideju argumenta iskoristio kako bi njime branio i perdurantizam, odnosno četvorodimenzionalizam. Luisova ideja bila je u sledećem: ako pretpostavimo da je univerzalizam lažan, odnosno da nema svaka klasa objekata fuziju, onda bi to za posledicu imalo nejasnost (*vagueness*) u pogledu egzistencije objekata, što je, prema njegovom mišljenju, nemoguće, tako da je univerzalizam istinit. Tačnije, Luis misli da bi u određenim situacijama, ukoliko je univerzalizam lažan, moglo biti nejasno da li pored objekata iz određene klase postoji i dodatni objekat – njihova mereološka fuzija – pošto su „intuitivno poželjni kriterijumi“⁴ postojanja fuzije, na koje bismo se pozvali, i sami nejasni, a pogotovo nejasni uzeti zajedno. Među kriterijume koje obično konsultujemo kada odlučujemo da li da prihvatimo određenu fuziju ili ne, Luis ubraja prostorno-vremensku udaljenost objekata, njihovu kvalitativnu homogenost, stepen međusobne interakcije i to da li zajedno imaju nekakvo kauzalno dejstvo. Zbog oslanjanja na ove kriterijume skloni smo da prihvatimo egzistenciju nekih fuzija, kao što je stolica na kojoj sedimo – fuzija četiri nogare čvrsto fiksirane za četvrtast komad materijala namenjen za sedenje – dok smo, s druge strane, skloni da kažemo da objekat koji je fuzija određene stolice tokom ovog popodneva i Sokratovog nosa ne postoji. Ali razmotrimo situaciju u kojoj imamo razdvojene delove stolice i u nekoj smo međufazi njenog sklapanja.⁵ Pitanje je da li u tom trenutku ova klasa objekata ima fuziju, odnosno da li postoji objekat koji nam je poznat kao stolica. Prema Luisu, neprihvatljiv je odgovor po kome „stolica u nekom smislu postoji, a u nekom ne“ (1986a, str. 212) tj. da je nejasno da li ona postoji, već je ispravna analiza situacije reći da u toku procesa pravljenja stolice u svakom trenutku postoji neki objekat koji je fuzija klase njenih delova, a nejasnost potiče od naše neodlučnosti koji od beskonačno mnogo takvih objekata da nazovemo stolicom. Nema nejasnosti na ontološkom planu, već samo na nivou jezika; sve te fuzije postoje, odnosno univerzalizam je istinit. Sajder prihvata ovu Luisovu argumentaciju u prilog univerzalizma u delimično izmenjenom obliku, a Luisova tvrdnja da ne može biti nejasnosti u pogledu egzistencije objekata postaje centralna teza Sajderovog ontološkog realizma, o kome će više reći biti u

4 Luis upotrebljava izraz „intuitive *desiderata* for composition“ (1986a, str. 212).

5 Ovde smo za naše potrebe prilagodili primer koji inače potiče od Ilaja Herša (Eli Hirsch). Herš govori o pravljenju jednostavnog stola koji ima samo jednu nogaru i gornji deo kružnog oblika (2011, str. 87-88).

drugom delu rada. Pored toga, Sajder (2001, str. 125-130) dodatno eksplicira Luisov razlog za to tvrđenje, koji se ukratko sastoji u tome da ne može biti nejasnosti u pogledu egzistencije objekata, zbog toga što ne može biti nejasno koliko objekata postoji, jer iskazi o broju objekata koji postoje ne mogu biti nejasni, budući da sadrže samo logičke termine čije je značenje precizno. Međutim, za potrebe ovog rada interesantniji je originalniji, drugi korak u Sajderovom argumentu u kome on iz univerzalizma izvodi perdurantizam.

Pošto je uz pomoć Luisovog argumenta došao do univerzalizma, Sajder želi da utvrdi da li je istinita i njegova temporalizovana varijanta, odnosno da li svaka klasa objekata u određenom vremenu ima fuziju. Sajder uvodi pojam dijahrone fuzije (D-fuzije), odnosno fuzije različitih objekata u različitim vremenima. Na primer, ukoliko neka stolica postoji u trenutku t_1 , a Mesec u trenutku t_2 , onda objekat koji se sastoji od te stolice u t_1 i od Meseca u t_2 predstavlja D-fuziju. Ukoliko ovaj objekat postoji samo u ovim trenucima i ni u jednim drugim, onda on predstavlja i minimalnu D-fuziju (min-D-fuziju). Sajderovo pitanje je sada kada neko „pridruživanje“ (*assignment*), odnosno funkcija koja trenucima iz svog domena dodeljuje klase objekata koji u njima postoje, ima min-D-fuziju (2001, str. 132-134). Pravi odgovor je uvek, odnosno svako pridruživanje ima min-D-fuziju, a to je teza temporalizovanog ili dijahronog univerzalizma (DU). Kada bi dijahroni univerzalizam bio lažan, onda bi, kako se tvrdi argumentom na osnovu nejasnosti, moglo biti nejasno da li neko pridruživanje ima min-D-fuziju. Budući da je to nemoguće, onda je dijahroni univerzalizam istinit (2001, str. 134-138). Najznačajnije, onda je i perdurantizam, odnosno četvorodimenzionalizam istinit, jer dijahroni univerzalizam implicira da svaki objekat ima temporalni deo u svakom trenutku u kome postoji. Sajder ovo tvrđenje dokazuje tako što će pokazati da svaki objekat u bilo kom trenutku u kojem postoji ima min-D-fuziju i da ona nije ništa drugo do njegov trenutni temporalni deo ili njegov temporalni deo u tom trenutku. Uzmimo neki objekat x koji postoji samo u jednom trenutku t , i uzmimo pridruživanje f koje ima samo t u svom domenu takvo da je $f(t)=x$. Prema tezi (DU), postoji objekat z koji je min-D-fuzija objekta x u trenutku t i sada je potrebno dokazati da je z istovremeno i temporalni deo objekta x u trenutku t , odnosno moramo pokazati da z zadovoljava Sajderovu definiciju trenutnog temporalnog dela (DTD), što ćemo učiniti kao i Sajder uz pomoć definicije fuzije- $u-t$ (sinhrone fuzije) i principa koji Sajder skraćeno naziva (PO), a reč je mereološkom principu jake suplementacije:

(DTD) x je trenutni temporalni deo y u trenutku t akko: (1) x postoji u t i samo u t , (2) x je deo y u t , i (3) x preklapa u t sve delove y u t (2001, str.59);⁶

(DF) x je fuzija u trenutku t skupa objekata S akko je: (1) svaki član skupa S deo x u t , i (2) svaki deo x u t se preklapa sa nekim članom S u t ;

6 Dva objekta se preklapaju u nekom trenutku akko imaju zajednički deo u tom trenutku.

(PO) Ako x i y postoje u trenutku t , a x nije deo y u t , onda x ima neki deo koji se ne preklapa sa y u t (2001, str. 58).⁷

Sajderov dokaz da je z trenutni temporalni deo x u trenutku t glasi ovako:

- (1) Pošto je z min-D-fuzija pridruživanja f , **z postoji u t i samo u t** . (po definiciji min-D-fuzije);
- (2) Pošto je z fuzija x u t , po (DF) svaki deo z u t preklapa x u t , što znači da je po (PO) **z deo x u t** ;
- (3) Neka je y deo x u t . Pošto je z fuzija x u t , x je deo z u t tako da je po tranzitivnosti y deo z u t , što dalje znači da se z preklapa sa y u t . Dakle, **z se preklapa u t sa svakim delom x u t** (2001, str. 138).

Iz svega ovoga proizilazi da postoje temporalni delovi objekata baš kao što tvrde perdurantisti. Tačnije, izgleda da svaki objekat u svakom trenutku ima trenutni temporalni deo koji se preklapa sa svim njegovim delovima u tom trenutku, što znači da svaki objekat ima temporalni deo u svakom trenutku u kojem postoji, a to je upravo ono što je Sajder argumentom na osnovu nejasnosti želeo da pokaže.

Za dalji tok rada značajne su dve primedbe. Prvo, ukoliko razmotrimo prirodu objekta z jasno je da se radi o trenutnom objektu, odnosno o objektu koji postoji samo u trenutku t . Sajderu je samorazumljivo da je ovaj objekat deo samog sebe, a time i sopstveni temporalni deo, iako nije pravi deo, pošto je pravi deo „manji“ od objekata čiji je deo (2001, str. 58). S druge strane, zastupnici endurantizma (*endurantism*), rivalske teorije perdurantizmu, postojanje ovog objekata bi opisali izbegavajući rečnik mereologije i tvrdili bi kako ovaj objekat „perzistira“ na način endurantista, „endurira“, tako što je „ceo prisutan“ u svakom trenutku u kome postoji.⁸ Drugim rečima, z ne poseduje trenutni temporalni deo. Ovo sporenje oko toga da li trenutni objekat z endurira ili „perdurira“ (ima temporalne delove) podstaklo je neke filozofe na zaključak da je celokupna rasprava između endurantista i perdurantista verbalna, na isti način kao što se čini da je to ova oko objekta z – ne radi se o supstantivnom neslaganju, već o upotrebi jednako dobrih različitih načina govora o istoj stvari. Ovo su iskoristili Stors Mekol (Storrs McCall) i Džonatan Lou (Edward Jonathan Lowe) (2006) i na osnovu dva različita načina govora o trenutnim objektima konstruisali su šemu za međusobno prevođenje jedne teorije u drugu, odakle su zaključili da je ceo spor nesupstantivan. Isti zaključak izneli su i Herš (1982, str. 188-192; 2009) i Kristi Miler (Kristie Miller)

7 Sajder jaku suplementaciju skraćeno naziva PO misleći na delimično preklapanje (*partial overlap*).

8 Ovo je uobičajeno određenje endurantizma koje, kao i određenje perdurantizma i sama terminologija, potiče od Luisa (1986a, str. 202), iako Luis navodi da je terminologiju preuzeo iz doktorske disertacije Marka Džonstona (Mark Johnston).

(2005). Samog Sajdera rasprava oko trenutnih objekata mnogo ne uznemirava, jer je mišljenja da ukoliko endurantisti prihvate trenutne objekte, onda slobodno mogu prihvatiti i trenutne temporalne delove (2003, str. 136), ali je zato u seriji članaka vodio raspravu s Heršom oko supstantivnosti spora o perzistenciji uobičajenih objekata koji duže traju. S druge strane, većina endurantista je voljna da u svoju ontologiju prihvati trenutne objekte, ali je istrajna u poricanju da je reč o delovima objekata. Umesto toga oni tvrde da trenutni objekti konstituišu materijalne objekte, s tim da ne mogu reći za trenutni objekat da konstituiše samog sebe, jer relacija konstitucije nije reflektivna. Potencijalni izlaz za obe strane iz problema nesupstantivnosti rasprave oko trenutnih objekata bio bi da tvrde, u skladu sa Luisovim određenjima endurantizma i perdurantizma, da na neki način nema smisla ni pitati da li trenutni objekat endurira ili perdurira, pošto sam objekat ni ne perzistira, jer postoji samo jedan trenutak, a endurantizam i perdurantizam su teorije o načinu na koji objekti koji traju neki vremenski period to čine. Tako da samo za netrenutne objekta ima smisla pitati da li enduriraju ili perduriraju. Ovim pitanjima vrtićemo se ponovo u drugom delu rada.

Druga primedba vezana za Luis-Sajderov argument tiče se njegovog opsega. Kao što Sajder, a i brojni kritičari posle njega primećuju, argument na osnovu nejasnosti uperen je samo protiv gledišta koje negira da klase objekata uvek imaju fuzije, a koje dozvoljava da fuzije ponekad postoje. Čak i ako je argument uspešan i ovo gledište, koje se naziva restriktivizam, eliminisano, zaključak argumenta ne mora biti da svaka klasa objekata ima fuziju, već može biti da je nijedna nema, odnosno da nema objekata sastavljenih od delova, već samo mereoloških atoma, kao što se tvrdi mereološkim nihilizmom.⁹ Dalje, argument ne dovodi u pitanje jednu verzija restriktivizma prema kojoj fuzije postoje dok to čine i njihovi delovi i prestaju da postoje sa gubitkom bilo kog dela. Zbog toga što fuzije (objekti) svoje delove poseduju esencijalno, ovo gledište se naziva mereološki esencijalizam. Sajderov argument ne dovodi u pitanje mereološki esencijalizam, pošto je prema ovom gledištu uvek jasno da li postoji fuzija ili ne: ukoliko su svi delovi tu, fuzija postoji, a ako ijedan nedostaje, fuzije nema. Zbog toga Sajder nihilizam i mereološki esencijalizam odbacuje na osnovu nezavisnih argumenata. U jednom ranijem tekstu (1993), a potom i u *Četvorodimenzionalizmu* (2001, str. 179-180), Sajder nihilizam odbacuje zbog toga što smatra da je nekompatibilan s mogućnošću postojanja beskonačno deljive materije ili ganka (*gunk*). Tvrдио je da zbog mogućnosti postojanja ganka nihilizam ne može biti nužno istinit, a pošto je nužno istinit ako je istinit, i nužno lažan ako je lažan, odatle je zaključio da je nihilizam nužno lažan, odnosno da je i aktualno lažan. Međutim, glavni nedostatak nihilizma i mereološkog esencijalizma Sajder vidi u njihovom neskladu sa uobičajenim verovanjima o perzistenciji makroskopskih materijalnih objekata. Naime, kada kažemo da

9 Ukoliko zanemarimo fuzije klasa koje sadrže samo jedan element, pošto se mereološki atom može definisati kao fuzija takve klase.

stolica traje ili da postoji određeni vremenski period, prema nihilistima mi zapravo mislimo na to da mereološki atomi aranžirani u prostoru i vremenu na način stolice postoje tokom određenog vremenskog perioda. Tako da naš iskaz o trajanju stolice nije doslovno istinit, pošto stolica ne postoji, već samo približno ili kvaziistinit, jer je dovoljan za praktične svrhe, a kada ga parafraziramo, uvidamo da zapravo govori o mereološkim atomima. Na sličan način esencijalisti analiziraju uobičajeni govor: budući da stolica tu i tamo izgubi poneku česticu ili atom, ona prema esencijalizmu strogo govoreći ne preživljava promene, ali je uprkos tome za svakodnevne i praktične potrebe dovoljno to što iza nje posle gubitka dela „ostaje“ dovoljno sličan objekat ili entitet. Na ovu sukcesiju dovoljno sličnih entiteta mi zapravo mislimo kada tvrdimo da stolica traje, a naš iskaz, iako doslovno neistinit, pošto verujemo da objekti preživljavaju gubitke bar nekih svojih delova, ipak je istinit u nekom slabijem smislu dovoljnom za uobičajene svrhe. Sajder smatra da četvorodimenzionalizam nema za posledicu da je naš govor o perzistirajućim objektima neistinit, zbog čega ga treba preferirati u odnosu na nihilizam i mereološki esencijalizam, čak i u nedostatku direktnih argumenata protiv ovih stanovišta (2001, str. 182-187).

Kada je reč o načinu na koji Sajder shvata temporalne delove, on insistira na tome da je reč o pravim, fizičkim delovima objekata, a ne o nekakvim apstraktnim konstrukcijama, kao na primer kada bismo tvrdili da uređeni par (x, t) predstavlja temporalni deo objekta x u trenutku t . Sajder odbacuje ovakve surogat ili *ersatz* temporalne delove, zbog toga što pomoću njih ne mogu da se reše problemi koji zahtevaju da temporalni delovi budu doslovno delovi objekata. Paradoksi koincidencije se ne mogu razrešiti pomoću temporalnih delova koji su zamišljeni kao uređeni parovi objekata i trenutaka, pošto se standardnim perdurantističkim rešenjem tvrdi da objekti u trenutku koincidiranja dele isti temporalni deo, a ako imamo dva koincidirajuća objekta x i y , odgovarajući uređeni parovi (x, t) i (y, t) su različiti i stoga predstavljaju različite temporalne delove (2001, str. 61). Do sada smo u tekstu, sledeći Sajdera, o temporalnim delovima govorili kao o trenutnim, i videli smo iz njegove formulacije četvorodimenzionalizma, kao teze da nužno svaki spatiotemporalni objekat ima temporalni deo u svakom trenutku u kome postoji, da on temporalne delove prevashodno razume kao trenutne.¹⁰ Međutim, on dozvoljava mogućnost postojanja netrenutnih, ili temporalno protežnih, temporalnih delova koje određuje na sledeći način:

10 Iz argumenta na osnovu mogućnosti ganka uperenog protiv nihilizma moglo se zaključiti da Sajder iskaze metafizike smatra nužnim, odnosno nužno istinitim ako su istiniti, pa je ovo prefiksiranje teze četvorodimenzionalizma sa „nužno“ redundantno. Međutim, Sajder (1997, str. 205, fusnota 13) želi time da se ogradi od Luisa, koji je u jednom periodu bio spreman da tvrdi kako je perdurantizam kontingentna teza, odnosno da su mogući svetovi u kojima objekti ne perzistiraju tako što poseduju temporalne delove (1986b, str. x).

(DPTD) Protežni temporalni deo objekta x tokom intervala T je objekat koji: (1) postoji samo u vremenima u T , (2) deo je x u svakom vremenu tokom T , i (3) u svakom trenutku u T preklapa sve što je deo x u tom trenutku (2001, str. 60).¹¹

Sajder netrenutne temporalne delove uglavnom koristi prilikom rešavanja paradoksa koincidencije. Na primer, kada iznosi rešenje poznate zagonetke komada gline i statue koja je od njega napravljena, u kojoj vajar oblikuje komad gline u statuu jednog dana, da bi je sutradan spljoštio, pri čemu se postavlja pitanje da li pored statue postoji na istom mestu i u isto vreme još jedan objekat, inicijalno parče gline. Sajderovo perdurantističko rešenje je da tokom dana kada statua postoji, statua i komad gline imaju zajednički protežni temporalni deo; dva objekata ne postoje na istom mestu u isto vreme, već se samo preklapaju (2001, str. 152-153).¹² Dakle, iako insistira da se o temporalnim delovima govori kao o trenutnim, Sajder prihvata i protežne temporalne delove. Štaviše, budući da je mereološki univerzalista, protežne temporalne delove i mora prihvatiti, pošto se oni mogu razumeti kao mereološke fuzije trenutnih delova, a sve fuzije, prema univerzalizmu, postoje i jednako su realne kao i njihovi delovi. Interesantno je da je Sajder u ranijem članku pod naslovom „Četvorodimenzionalizam“ (1997) ponudio određenje četvorodimenzionalizma koje je naklonjenije netrenutnim temporalnim delovima, a koje naziva „tezom temporalnog lokaliteta“ (*thesis of temporal locality*), koja glasi:

(TTL) Nužno je da za bilo koji objekat x i za bilo koja dva neprazna skupa vremena T_1 i T_2 , čiji je presek prazan skup, a unija životni vek objekta x , postoje dva objekta x_1 i x_2 , takva da: (i) x_1 i x imaju iste delove u svakom vremenu iz T_1 , (ii) x_2 i x imaju iste delove u svakom vremenu iz T_2 , i (iii) životni vek x_1 je jednak T_1 , dok je životni vek x_2 T_2 (1997, str. 204).

Teza temporalnog lokaliteta ne samo da implicira perdurantizam, već implicira da mogu postojati trenutni temporalni delovi, iako se čini da je primat u ovom ranijem određenju dat netrenutnim, odnosno temporalnim delovima tokom intervala. Nije

11 Ovu definiciju kasnije od Sajdera preuzima Džeremi Baterfild (Jeremy Butterfield) (2005, str. 238), dok Din Zimmerman (Dean Zimmerman) (1996, str. 122) nudi različito, ali ekvivalentno određenje.

12 Rešenje koje Sajder preferira zapravo nije ovo standardno. Standardni perdurantizma objekte positovećuje sa fuzijama temporalnih delova, tzv. prostorno-vremenskim crvima (*worms*), dok Sajder zastupa verziju po kojoj su objekti o kojima govorimo zapravo sami temporalni delovi ili stupnjevi (*stages*). Zbog toga tvrdi da imamo jedan objekat kada umetnik stvori statuu, jer imamo jedan temporalni stupanj, iako se čini da imamo dva, budući da statua i komad gline imaju različita istorijska i modalna svojstva, pa bi trebalo da je reč o različitim objektima. Objašnjenje toga kako objekti u nekom vremenu mogu biti identični i posedovati različita svojstva Sajder daje pomoću temporalne teorije dvojnika (*temporal counterpart theory*), ali na ovom mestu nije potrebno ulaziti u detalje (2001, str. 200-201).

jasno zbog čega je Sajder kasnije u knjizi, obrnuto, primat dao trenutnim delovima. Još interesantnije je da na oba mesta Sajder tvrdi kako se argumentom na osnovu nejasnosti može braniti i verzija perdurantizma koja dopušta jedino protežne temporalne delove, ukoliko se min-D-fuzije ograniče na intervale. Ovu verziju gledišta zbog toga naziva „ograničeni četvorodimenzionalizam“ (*restricted four-dimensionalism*). Uprkos tome što tvrdi da je ovakav četvorodimenzionalizam „dovoljno četvorodimenzionalizam“, odnosno da je prihvatljiv za većinu perdurantista, on ne nalazi dovoljne razloge za zastupanje takvog gledišta (1997, str. 226; 2001, str. 136). Ograničeni četvorodimenzionalizam ili perdurantizam zastupali su početkom prošlog veka Bertrand Rasel (Bertrand Russell) (1915), Čarli Brod (Charlie Dunbar Broad) (1927) i Alfred Nort Vajthed (Alfred North Whitehead) (1920), a u novije vreme Mark Heler (Mark Heller) (1990) i Džeremi Baterfiled (2006). Rasel, Brod i Vajthed prihvatili su postojanje samo protežnih temporalnih delova, jer su smatrali da trenutni objekti ne postoje. Njihovu upotrebu u naučnim kontekstima potrebno je opravdati, na isti način kao i upotrebu ostalih „korisnih fikcija“ kao što su trenuci i tačke, tako što će biti izvršena njihova „logička konstrukcija“ od materijala datog u iskustvu, a koji je temporalno i spacijalno protežan, jer smo uvek svesni nečega što traje određeno vreme i poseduje određenu veličinu. Uprkos tome što je zanimljivo istražiti zbog čega je ovaj prvobitni perdurantizam napušten i zašto Sajder smatra da nema razloga za njegovo zastupanje, na ovom mestu zaustavićemo se na ideji o „logičkoj konstrukciji“ koja će pojaviti u novom Sajderovom gledištu, kojim ćemo se baviti do kraja rada.

2. Nihilistički perdurantizam

U knjizi *Pisanje knjige sveta* (2011) Sajder brani ontološki realizam, odnosno ideju da postoji fundamentalna struktura sveta i njen metafizički privilegovan opis. Ovaj opis dat je pomoću fundamentalnih pojmova ili termina koji „zahvataju“ ili „pogađaju“ deo strukture stvarnosti ili njene „spojeve“ (*joints*). Jedan od tih pojmova je egzistencijalni kvantifikator i njemu u kvantifikacionoj strukturi sveta odgovara metafizički privilegovano značenje koje Sajder naziva **Egzistencija** (*Existence*), zbog čega egzistencija, kako se tvrdi u argumentu na osnovu nejasnosti, nikada ne može biti nejasna, pošto uvek ima ovo značenje. Sajder preuzima razlikovanje koje potiče od Vilarde van Ormana Kvajna (Willard Van Orman Quine) između ontologije i ideologije jedne teorije, gde ontologiju predstavljaju objekti koje teorija postulira, a ideologiju pojmovni aparat kojim su ti objekti opisani i, u skladu sa ontološkim realizmom, tvrdi da postoji fundamentalna teorija sveta, koja obuhvata i fundamentalnu ontologiju, iskazana u terminima fundamentalne ideologije. Na kraju knjige (2011, str. 292-296) Sajder iznosi svoju viziju fundamentalne strukture sveta. Fundamentalna ontologija sadrži jedino tačke prostor-vremena i (njihove) skupove. Dakle, na

fundamentalnom nivou realnosti nema složenih objekata, zbog čega je Sajderova fundamentalna ontologija zapravo verzija mereološkog nihilizma. Zapravo uopšte ni nema objekata, u smislu nečega što zauzima prostor-vreme, već postoji jedino prostor-vreme, što čini njegovu fundamentalnu ontologiju i verzijom supersubstantivalizma (*supersubstantivalism*).

Sajder se opredeljuje za nihilizam na fundamentalnom nivou, jer smatra da je reč o ideološki najštedljivijoj teoriji, a ideološki ekonomičnije teorije su automatski i strukturalno ekonomičnije, pošto postuliraju manje strukture u svetu. Sajder se rukovodi i dodatnim epistemičkim principom da su ideološki štedljivije teorije koje se bave fundamentalnim pitanjima verovatnije istinite. Nihilizam je i ontološki i ideološki štedljivija teorija u odnosu na univerzalizam i restriktivizam, jer ne samo da postulira manje fundamentalnih objekata, nego omogućava i eliminaciju relacije „biti deo“ iz fundamentalnog rečnika ili ideologije (2013, str. 238-243). Zbog toga što fundamentalna ideologija ne sadrži mereološke termine („biti deo“, „deo“, „fuzija“ itd.) nihilizam se ne može iskazati pomoću fundamentalnog rečnika, pošto ne možemo reći da postoje samo mereološki atomi (objekti bez pravih delova), niti možemo reći da nema složenih objekata (objekata koji imaju delove). Međutim, Sajderova ontologija je bez obzira na to verzija mereološkog nihilizma, pošto su tačke prostor-vremena mereološki atomi, a skupovi nemaju delove. Isto važi i za perdurantizam: iako se ne može iskazati pomoću fundamentalnih termina, možda i dalje važi na fundamentalnom planu, pa je u tom smislu prerano da odgovorimo negativno na glavno pitanje ovog rada i tvrdimo da Sajder više nije perdurantista. Ukoliko se zapitamo šta je sa Sajderovim ranijim argumentima protiv nihilizma, situacija je jasna u pogledu argumenta na osnovu mogućnosti postojanja ganka, dok je pitanje statusa njegovog argumenta uperenog istovremeno protiv nihilizma i protiv mereološkog esencijalizma povezano sa pitanjem da li je Sajder još uvek perdurantista. Prema Sajderovoj novoj redukcioniističkoj teoriji modalnosti (2011, str. 266-291), nužnost nekoga iskaza sastoji se samo u tome da je istinit i da pripada iskazima odgovarajućeg tipa (da je iskaz logike ili matematike, analitički iskaz, itd.), tako da svi argumenti na osnovu mogućnosti gube na značaju, pošto osporavanje nužnosti nekog iskaza metafizike nije ništa drugo do osporavanje njegove aktualne istinitosti, što dalje znači da su prihvatljivi jedino argumenti koji dovode u pitanje aktualnu istinitost nihilizma.

Sajderov argument protiv nihilizma i mereološkog esencijalizma bio je da su njihove reinterpretacije ili parafraze uobičajenog govora o fizičkim objektima neadekvatne zbog toga što za posledicu imaju da su svakodnevni iskazi o fizičkim objektima strogo govoreći lažni. Zbog toga što u njegovoj novoj ontologiji nema materijalnih objekata, Sajder sada mora da rekonstruiše govor o njima, odnosno mora da navede istinitosne uslove iskaza o materijalnim objektima. U tu svrhu tvrdi da je najbolje svakodnevne objekte identifikovati sa skupovima tačaka prostor-vremena koje zauzimaju i onda iskoristiti resurse teorije skupova, koji ulaze u fundamentalnu ideologiju,

kako bi se dala „metafizička semantika“ uobičajenog govora. Naravno, on nudi samo nacrt kako bi odgovarajuća metafizička semantika izgledala i smatra da se na taj način može rekonstruisati i mereološki segment govora o fizičkim objektima. Tako bi istinitosni uslovi iskaza „Fizički objekat x je atemporalno deo fizičkog objekta y “ bili „ $X \subseteq Y$ “ (X je podskup od Y), gde su X i Y skupovi tačaka prostor-vremena. Slično bi objasnio i govor o delovima objekata u određenom vremenu, i verovatno i govor o temporalnim delovima.¹³ Na ovaj način bi bilo omogućeno da nefundamentalni iskazi budu istiniti i izbegli bi se nedostaci mereološkog esencijalizma i standardnog mereološkog nihilizma (2011, str. 293-294).

Sajderova identifikacija objekata sa skupovima tačaka prostor-vremena, međutim, donosi nekoliko problema, od kojih je na neke i sam Sajder ukazivao. Budući da su skupovi apstraktni entiteti, ovom identifikacijom to postaju i svakodnevni objekti. Sajder (1996, str. 300, napomena 22) je smatrao problematičnom sličnu redukciju materijalnih objekata na skupove koju je izvršio Kvajn (1976), tvrdeći da je arbitrarna, pošto se može izvršiti na nekoliko načina. Sada primećuje da se isti prigovor može uputiti i njegovoj redukciji, ali je mišljenja da je element arbitarnosti neizbežan i u ovom slučaju benignan (2011, str. 296). Zatim, pošto su objekti skupovi, to su i njihovi temporalni delovi, kako protežni, tako i trenutni. Sajder sada sprovodi obrnuti Rasel-Brod-Vajthedov program, jer spaciotemporalno protežne entitete „konstruiše“ od „tačaka-trenutaka“, kako je Rasel (1927/1992, str. 294) nazivao tačke prostor-vremena, čime objekti i njihovi delovi postaju „korisne logičke fikcije“. Međutim, setimo se da je Sajder insistirao na tome da temporalni delovi moraju biti doslovno fizički delovi objekata. U tom smislu sada temporalni delovi postaju *ersatz* temporalni delovi, a sa njima to postaju i na ovaj način shvaćeni objekti. Dalje, ukoliko su objekti apstraktni entiteti, onda oni ni ne perzistiraju, pošto je uobičajeno da se tvrdi kako su apstraktni objekti van prostora i vremena. Čini se da nema smisla pitati koja je metafizika perzistencije objekata sada tačna, odnosno da li ovako shvaćeni objekti enduriraju ili perduriraju. Stoga bi moglo da se tvrdi da nova Sajderova ontologija ukida fenomen perzistencije kako se on uobičajeno shvata u kontekstu rasprave između perdurantista i endurantista. Čini se da Sajderova nova teorija nije u skladu ni sa uobičajenim verovanjima i govorom o perzistenciji, na isti način na koji je tvrdio da to nisu standardni nihilizam i mereološki esencijalizam. Mi verujemo da objekti perzistiraju i preživljavaju promene, pritom nemamo na umu objekte van prostora i vremena. Isto tako, kada kažemo da jedna stolica postoji neko vreme, mi ne mislimo da se to odnosi ništa više na nekakav skup tačaka prostor-vremena, nego što se odnosi na konfiguracije mereoloških atoma nihilista ili *entia successiva* mereoloških esencijalista. Na osnovu do sada rečenog izgleda da Sajder više ne bi mogao biti perdurantista, zbog toga što

13 Sajder navodi da bi istinitosni uslovi iskaza „Fizički objekat x je deo fizičkog objekta y u odnosu na vreme (hiperpovršinu) t “ bili „ $X \subseteq Y \text{ } t$ “ (2011, str. 294).

perdurantizam razvijen u okvirima njegove nove fundamentalne teorije ne zadovoljava kriterijume koje zadovoljava onaj razvijen u okviru četvorodimenzionalizma. Pre konačnog suda razmotrićemo još dva razloga zbog kojih bi se moglo tvrditi da perdurantizam preživljava u okviru sadašnje Sajderove metafizike.

Prvo, uprkos tome što je strogi mereološki nihilista, Sajder bi mogao biti i perdurantista, jer spajanje ovde dve doktrine može rezultovati koherentnom pozicijom. Nedavno je upravo takvu poziciju u svojoj doktorskoj disertaciji branio Brajan Karlson (Brian Matthew Carlson) (2017) nazivajući je nihilistički perdurantizam (*nihilist perdurantism*). Karlson tvrdi da materijalni objekti poseduju temporalne delove, ali ne i prostorne. Njegovo gledište dolazi u dve varijante. Po prvoj, objekti su reda veličine tačke u prostornim dimenzijama, a protežni u vremenskoj, u kojoj su i deljivi. Druga verzija tvrdi da su objekti protežni u prostoru, ali i nedeljivi u njemu, tzv. protežni mereološki atomi (*extended simples*), i istovremeno protežni i deljivi u vremenu. Međutim, Sajder ne može prihvatiti ni jednu ni drugu. Kada je reč o drugoj verziji, iako Sajder u ranijem članku (2000) ne negira mogućnost postojanja protežnih mereoloških atoma, kasnije u kontekstu ontološkog realizma tvrdi da je spor oko njihovog postojanja supstantivan jedino pod određenim pretpostavkama, od kojih je jedna lažnost supersupstantivalizma, koji, kao što smo videli, sada zastupa (2011, str. 79-82). Konačno, Sajderova fundamentalna ontologija ne uključuje regione prostor-vremena s kojima bi mogao poistovetiti protežne mereološke atome, tako da preostaje prva verzija nihilističkog perdurantizma. Ova verzija gledišta, međutim, tretira prostor i vreme na različite načine, a osnovna ideja, kako ranijeg Sajderovog četvorodimenzionalizma, tako i njegove novije metafizike, jeste da ono što važi za prostor i u prostoru, važi i za vreme i u vremenu. Još ozbiljnije, ukoliko bi Sajder dozvolio delove u vremenskoj dimenziji, a zabranio ih u prostoru, to bi zahtevalo promene u fundamentalnoj ideologiji, koja bi sada morala uključivati i mereološke termine, a time bi se izgubila ideološka štedljivost koja je glavni razlog Sajderovog prihvatanja nihilizma.

Drugi razlog zbog koga bi se moglo tvrditi da je Sajder i dalje perdurantista možda leži u njegovom tvrđenju, iznetom ranije u *Četvorodimenzionalizmu*, da ukoliko je supersupstantivalizam istinit, kao što sada tvrdi da je slučaj, onda perdurantizam sledi, jer prostor-vreme perdurira (2001, str. 110). Ukoliko je to tačno, onda bi Sajder još uvek mogao biti perdurantista, barem na nivou prostor-vremena. Ako je objekat samo region prostor-vremena, onda svakako da ima temporalne delove, jer su tačke prostor-vremena njegovi delovi. Međutim, Sajder ne može sada to da tvrdi. Njegova fundamentalna ideologija ne sadrži relaciju „biti deo“, a videli smo da ideologija fundamentalne teorije reflektuje (ili u traktarijanskom smislu) odražava ontološku strukturu sveta. To znači da u fundamentalnoj strukturi sveta nema delova i celina, pa tačke prostor-vremena nisu delovi ničega, već samo elementi skupova. Perdurantizam može da preostane u Sajderovoj metafizici možda jedino na nivou samih tačaka prostor-vremena, ali nas to vraća na problem sa kojim smo se susreli razmatrajući argument

na osnovu nejasnosti, a koji se ticao toga da li trenutni objekat endurira ili perdurira. Sada možemo pitati da li Raselova „tačka-trenutak“ endurira ili perdurira i na prvi pogled se čini da je podjednako ispravno reći i jedno i drugo, ali zapravo Sajder sada ne može da tvrdi ni da je deo same sebe, jer u fundamentalnoj strukturi nema delova, pa ona može biti jedino element singltona (skupa koja sadrži jedino nju). Pošto „tačke-trenuci“ ne perzistiraju, ponovo možemo tvrditi da se za njih ne može smisljeno ni pitati da li enduriraju ili perduriraju i time dolazimo do toga da je, Sajder ideološkom štedljivošću, iz svoje metafizike eliminisao i svoj raniji perdurantizam. Radi potpunosti rada, za kraj ćemo primeti da Sajder ne mora da odustane od argumenta na osnovu nejasnosti, ali bi sada njegova svrha bila drugačija: mogao bi ga koristiti samo kao argument protiv restriktivizma, kako bi dodatno pojačao svoju odbranu nihilizma, pri čemu bi samo u svrhu argumenta pretpostavljao da neke fuzije objekata postoje.

3. Da li je Sajder još uvek perdurantista?

Nije. Do ovog zaključka dovela su nas tri glavna razloga. Prvo, perdurantizam u okviru nove Sajderove metafizike ne bi ispunjavao zahteve koje je ispunjavao perdurantizam u sklopu četvorodimenzionalizma. Drugo, nova Sajderova metafizika ne dozvoljava spajanje nihilizma i perdurantizma. Poslednje, ideološkom štedljivošću Sajder je eliminisao delove iz fundamentalne strukture sveta. Interesantno bi bilo kada bi se Sajder u nekom od budućih radova osvrnuo na ovo pitanje, ali je malo verovatno da će do toga doći, s obzirom da se i u najnovijoj knjizi *Alati metafizike i metafizika nauke (The Tools of Metaphysics and the Metaphysics of Science, 2020)* bavi problemima koji ne spadaju u metafiziku prvog reda.¹⁴

Nikola Stamenković
Institut za filozofiju
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Literatura

- Broad, C. D. (1927). *Scientific Thought*. London: Kegan Paul.
Butterfield, J. (2005). On the Persistence of Particles. *Foundations of Physics*, 35(2), 233-269.

14 Veliku zahvalnost dugujem doc. dr Andreju Jandriću za brojne korisne komentare, primedbe i podsticajne razgovore, ne samo o pitanjima kojima se u ovom radu bavim, već i o povezanim problemima za dalje istraživanje.

- Butterfield, J. (2006). The Rotating Discs Argument Defeated. *British Journal for the Philosophy of Science*, 57(1), 1-45.
- Carlson, B. M. (2017). *Nihilist Perdurantism: A New Ontology of Material Objects* (Doctoral Dissertation, University of Kentucky). Dostupno na: https://uknowledge.uky.edu/philosophy_etds/17/
- Heller, M. (1990). *The Ontology of Physical Objects: Four-Dimensional Hunks of Matter*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hirsch, E. (1982). *The Concept of Identity*. Oxford: Oxford University Press.
- Hirsch, E. (2009). Ontology and Alternative Languages. U: D. Chalmers, D. Manley, & R. Wasserman (Eds.), *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology* (str. 231-259). Oxford: Oxford University Press.
- Hirsch, E. (2011). Quantifier Variance and Realism. U: E. Hirsch, *Quantifier Variance and Realism: Essays in Metaontology* (str. 68-95). Oxford: Oxford University Press. (Članak prvi put objavljen 2002.)
- Lewis, D. (1986a). *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell.
- Lewis, D. (1986b). *Philosophical Papers Vol. II*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- McCall, S., & Lowe, E. J. (2006). The 3D/4D Controversy: A Storm in a Teacup. *Noûs*, 40(3), 570-578.
- Miller, K. (2005). The Metaphysical Equivalence of Three and Four Dimensionalism. *Erkenntnis*, 62(1), 91-117.
- Quine, W. V. O. (1976). Whither Physical Objects, U: R. S. Cohen, P. K. Feyerabend, & M. W. Wartofsky (Eds.), *Essays in Memory of Imre Lakatos* (str. 497-504). Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Russell, B. (1915). The Ultimate Constituents of Matter. *The Monist*, 25(3), 399-417.
- Russell, B. (1992). *The Analysis of Matter*. London: Routledge. (Prvi put objavljeno 1927.)
- Sider, T. (1993). Van Inwagen and the Possibility of Gunk. *Analysis*, 53(4), 285-289.
- Sider, T. (1996). Naturalness and Arbitrariness. *Philosophical Studies*, 81(2-3), 283-301.
- Sider, T. (1997). Four-Dimensionalism. *The Philosophical Review*, 106(2), 197-231.
- Sider, T. (2000). Simply Possible. *Philosophy and Phenomenological Research*, 60(3), 585-590.
- Sider, T. (2001). *Four-Dimensionalism: An Ontology of Persistence and Time*. Oxford: Clarendon Press.
- Sider, T. (2003). Against Vague Existence. *Philosophical Studies*, 114(1-2), 135-146.
- Sider, T. (2011). *Writing the Book of the World*. Oxford: Clarendon Press.
- Sider, T. (2013). Against Parthood. U: K. Bennett, & D. W. Zimmerman (Eds.), *Oxford Studies in Metaphysics, Volume 8* (str. 237-293). Oxford University Press.
- Sider, T. (2020). *The Tools of Metaphysics and the Metaphysics of Science*. Oxford: Clarendon Press.
- Whitehead, A. N. (1920). *The Concept of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zimmerman, D. (1996). Persistence and Presentism. *Philosophical Papers*, 25(2), 115-126.

Nikola Stamenković

Is Sider Still a Perdurantist?

(Summary)

In *Writing the Book of the World* (2011) Theodore Sider claims that on the fundamental level of reality there are no objects composed of parts, which makes his view a version of mereological nihilism. However, in his previous book entitled *Four-Dimensionalism* (2001), Sider endorses mereological universalism, the thesis that every class of objects has a mereological fusion, i.e. that there exists an additional object containing those objects as parts, which plays a crucial role in his argument from vagueness in favour of perdurantism, that is the thesis of the existence of temporal parts of material objects. In this paper I will investigate whether Sider can still be a perdurantist in spite of his latest commitment to mereological nihilism.

KEYWORDS: temporal parts, four-dimensionalism, argument from vagueness, mereological nihilism, nihilist perdurantism